

21.64x29.33	1/2	עמוד 10	הארץ - ספרים	02.01.2015	45891195-2
רימונים הוצאה לאור - 13570					

להיות תמיד אותו אדם וגם אחר

הביוגרפיה של המשורר פרננדו פסואה היא ספר מסעיר שכולל אהבה לגדול משוררי פורטוגל, שב-47 שנותיו כתב בשמן של יותר מ-100 דמויות, שהשאיר אחריו אלפי יצירות ושהגדיר את עצמו: "אני השלילה המוחלטת, התגלמות הלא כלום"

פרננדו פסואה: מעין אוטוביוגרפיה
ז'וזה פאולו קוולקנט. תרגום מספרדית: יורם מלצר. הוצאת רימונים, 683 עמ', 88 שקלים

יובל אלבשן

ביוגרפיה

הוא נולד בליסבון ב-1889 ובפורטו ב-1887 ובטווריה ב-1890 ובעוד מקומות רבים. הוא היה חיבור פנים אבל גם בעל עור שחום. שיערו היה בלוי נדיני וחום ושחור. הוא היה רופא ומהנדס ימי וכותב מסחרי. דתו היתה יהודית אבל הוא גם היה איש כנסייה וגם פגאני וגם אתאיסט, ומא-מונות אלה הוא לא זז כל חייו. השכלתו התמצית תה בבית ספר יסודי אך הוא סיים תיכון והוכשר בקורס מתקדם בדיפלומטיה. הכל הסכימו כי שירו הטוב ביותר הוא "שומר העדרים" ולא היתה מחלוקת ששירו הטוב ביותר הוא "חנות טבק". הוא מת ב-1915 בליסבון אבל כתב גם בשנים שלאחר מכן ממקום גלותו בברזיל (עד שנודע מה עלה בגורלו על ידי סופר גדול אחר, ז'וזה סאראמאגו), ולמרות זאת על מצבתו נר-שם תאריך מותו: 30 בנובמבר 1935. הוא היה משוררים רבים אבל גם ענק שירה יחיד במינו והוא היה גם מה שביניהם. פרננדו פסואה, גדול משוררי פורטוגל בעת המודרנית, היה כל אלה ויותר. לכן לא מפתיע שהוא זה שהגדיר את עצמו באופן המדויק ביותר: "אני מדבר עצום, שבו אפילו אני אינני".

פסואה נולד בתקופה שבה "מרבית הצעירים איבדו את האמונה באלוהים מאותה הסיבה שבגללה מרבית המבוגרים האמינו בו בלי לדר-עת מדוע". הוא נולד בליסבון, שאותה מעולם לא עזב (גם בשנים שבהן בילה את נעוריו בדרבן שבדרום אפריקה). "נולדתי בכפר שיש בו אולם אופרה", הוא סיפר על כיכר סאו קרלוש המפורסמת ובשיריו חזר שוב ושוב ל"פעמון של הכפר שלי", הלא הוא מגדל הפעמונים של

כותב פסואה כמי שמצוי מחוץ לעצמו. "אני השלילה המוחלטת, התגלמות הלא כלום". אל דרבן הגיע בעקבות עבודתו של אביו החורג, ושם נחשף למצוקות של הילדים. "מי ייתנני והייתי עפר הדרך/ ודורכות היו עלי רגלי העניים", כתב ב"שומר העדרים". בדרבן פגש את עורך הדין מוהנרס גנדהי, לימים הנפש הגדולה (מהאטמה) של הודו. פסואה תיאר אותו כ"גיבור ללא נשק" וכ"דמות הגדולה האמיתית היחידה שיש היום בעולם".

זו התבטאות חריגה, כי אף על פי שנעוריו עברו עליו באפריקה, אין הרבה התייחסויות ליבשת השחורה ביצירתו. "אולי מכיוון שב-עומק לבו הוא מעולם לא יצא מליסבון", מציע קוולקנט. למרות זאת, כששב לליסבון הוא הצהיר: "הכל זקן במקום שהייתי בו צעיר... אני נוכרי, טוריסט, עובר אורח/ ברור: זה מה שאני/ אפילו בתוכי, אלוהים, אפילו בתוכי". זה לא מפריע לו, שהרי "בכל הקשור אלי, לא היו לי אמונות ברורות. היו לי תמיד רשמים". אפשר שזו הסיבה שהוא מציע לקוראיו להקפיד לנהוג כמו האחרים אבל לחשוב אחרת מהם, שכן "כדי שאדם יהיה מוסרי באורח מובהק ומוחלט עליו להיות מעט טיפש. כדי שאדם יהיה אינ-טלקטואלי באורח מוחלט עליו להיות מעט לא מוסרי".

לעשן את החיים

לכאורה, זו ביוגרפיה עבת כרס. קרוב ל-700 עמודים שמסכמים 47 שנות חיים של מישהו שמיעט לעזוב את עירו נראים מעט מטריחים, במיוחד בעידן האינסטנט שאנו חיים בו. אלא שבתום קריאת הספר הנדיר הזה, עדיין רב הנ-סתר על הנגלה בכל הקשור למשורר הענק הזה, פסואה.

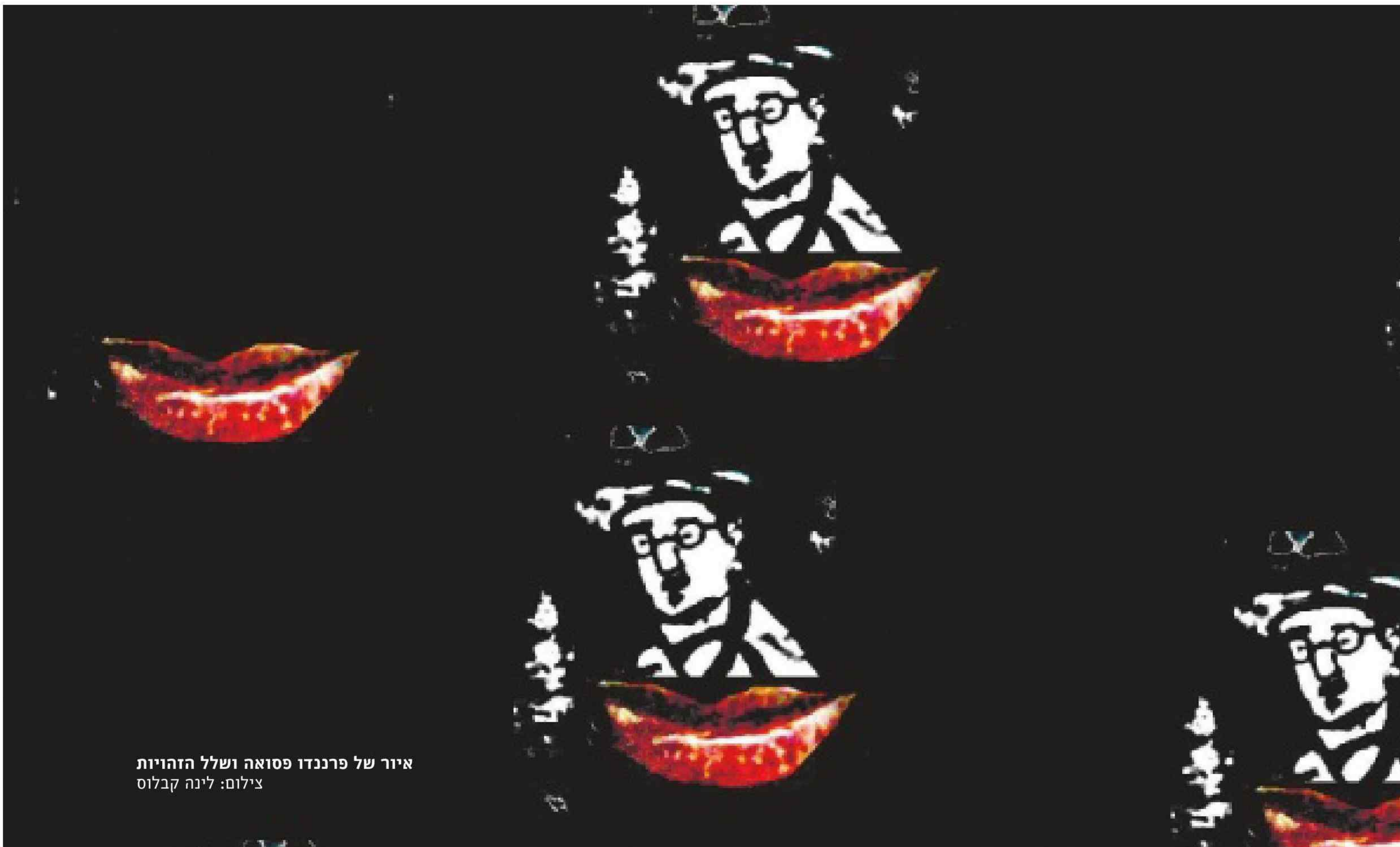
אולי מפני שהוא לא היה אדם יחיד אלא אנ-שים הרבה. הוא כתב ב-127 הטרונימים, קרי בקולן של 127 דמויות, עם עבר ועתיד ואופי

הכנסייה שבכירה מבחינתו, ליסבון היתה "אמת נצחית, ריקה ומושלמת", "העיר הפורטוגלית היחידה שאפשר לומר עליה שהיא גדולה בלי להיות חייבים לצחוק נוכח שם התואר". על אביו שמת כשהיה בן 43, כשפסואה היה ילה, הוא כתב את אחת מהשורות המדויקות ביותר שקראתי מעודי: "על אבי אני יודע את שמו, אמרו לי שקראו לו אלוהים". אפשר שמשום כך הגיע כבר בגיל צעיר להבנה ש"לעולם לא אשוב, כי לעולם לא שבים/ המקום ששבים אליו הוא תמיד אחר/ התחנה ששבים אליה אחרת/ לא עוד אותם אנשים, ולא אותו אור" (תרי-גום: רמי סערי).

מגיל צעיר מאוד הוא לא הפסיק לקרוא. "יותר מכל, אני מעדיף לחזור ולקרוא ספרים בנאליים, ספרים שאינם עוזבים אותי לעולם". בראש הרשימה הוא הציב את "הרפתקאות מר פיקוויק" מאת צ'רלס דיקנס, "שאני קורא שוב ושוב גם היום כאילו כל מה שאני עושה הוא להיזכר... מר פיקוויק משתייך לדמויות המקור-דשות של תולדות העולם. אנא מכם, אל תט-ענו שהוא לא היה קיים מעולם". ככל שהתבגר כן גברה קרחת הקריאה ורשימת ההתפעלות התארכה: "אחי ויליאם שייקספיר, אדם בעל מעמד מסוים בפני האלים", או אוסקר ויילד וכמובן וולט ויטמן, שפסואה הגדירו כ"אחי ביקום". את ז'וזה קוולקנט, מחבר הביוגרפיה, זה משעשע על רקע ההשוואה בין הספר האחד והיחיד שכתב ויטמן כל חייו ("עלי עשבי") לאינספור היצירות שכתב פסואה, הממלאות יותר מ-100 ארגזים בספרייה הלאומית בליסבון.

בהמשך חייו הגיע פסואה למסקנה ש"הקריאה היא צורה כניעה של חלימה" ולכן "נטשתי את הרגל הקריאה... אם עלי לחלום מדוע שלא אחלום את חלומותי שלי?" לשי-טתו, עצוב יותר ממה שקורה הוא מה שמעולם לא קרה. אפילו לא בחלום. כבר בגיל צעיר

21.49x29.33	2/2	11	עמוד	ספרים - הארץ	02.01.2015	45891211-1
דימונים הוצאה לאור - 13570						

איור של פרננדו פסואה ושלל הזהיות
צילום: לינה קבלוס

עצמו "מעולם לא עשיתי דבר אלא לעשן את החיים" בכל מקום שהוא נמצא בו (הוא עישן כ-80 סיגריות ביום), את כוסות הקפה והקורניאק, אתה מוצא עצמך מהנהן בהסכמה לדב"ר פסואה ב"ספר האי נחת": "ספל קפה, טבק שמעשנים ושהניחוח שלו חוצה אותנו, העייניים הכמעט עצומות בחדר אפלולי - איני רוצה מהחיים אלא את חלומותי ואת זה". מהנהן ומתגעגע לימים ההם, לפני שמשטרת המוסר החלה רודפת אחרי המעשנים, אז גם אני כמו אלורו דה קמפוש, עקבתי "אחרי העשן כמו אחר משעול עצמאי", מתענג על השחרור מכל המחשבות.

אהבת הכותב עושה את הביוגרפיה קריאה ונגישה. האהבה מתפרצת בפרק שקוולקנטי מסכם בו את הקולניגריה בטקסטים של פסואה. אהבתו לפסואה שם כה מידבקת עד שמתחשק לבשל לפי המתכונים שמוצעים בו (ניסיתי את המתכון לעוף באורז עם קארי. לא ממש מומלץ) ולתבל את התבשיל בחלומות של מי שמעולם לא התיימר להיות אלא חולם.

את הספר מסיים קוולקנטי באחד המשפטים המפורסמים ביותר של פסואה: "מחר גם אני אהיה מי שחדל לחלוף ברחובות הללו, מי שאי-חיים יזכירו אותו באורח עמום בהפטרים מי יודע מה עלה בגורלו?" וחזרתם במלותיו שלו: "כך ספרו במלים שלו עצמו חייו המהוללים של מי שהיה, ברבות שנים של קריאה, מחקר והערצה, לחברי הקרוב, פרננדו פסואה".

אתה קורא ומאמין לקוולקנטי ומוצא עצמי מך כמותו וכמו חורחה לואיס בורחס (ש-50 שנה אחרי מותו של פסואה צעק: "פסואה, תן לי להיות חברך"), מבקש ממנו חברות. מבקש וממתין עם הדמיון.

Fernando Pessoa: Uma Quase Autobiografia/ José Paulo Cavalcanti

פסואה נתן ל"משוררים" שברא עבר ועתיד ואופי ויצירה משלהם. הם התכתבו ביניהם והתייחסו אחד לרעהו וארבעה מהם אפילו זכו "להיפגש" עם פסואה: "הם באים לעיר ושם אני פוגש אותם במקרה ומזהה אותם"

רק מחזק את פרץ האהבה הזאת, שלא מאפשר לקורא להתנתק מ"מי שלא התקיים מעולם". כ-30 אלף דפים הותיר אחריו פסואה. קוולקנטי עבר על השלל הכביר הזה, דג מתוכו כל רמז אפשרי וקיבצם למעין ביוגרפיה. בכך מימש את מה שפסואה עצמו כתב באחד משריו: "לא אני הוא המתאר. אני הברד/ ויד נעלמה צו" בעת בי משהו".

פסואה כתב בלי יומרה לכאורה: "רחיתי תמיד את האפשרות שיבינו אותי. להיות מובן משמעות להזנות את עצמי. אני מעדיף שייקחו אותי ברצינות בתור מה שאינני". אלא שברואיו הרבים מלמדים על ההפך מכה. נראה שגם כאן הוא לא דייק, או כפי שהעיד על עצמו "אמנור" תית, איני יודע אלא לשקר". על רקע זה ברורה כוונתו בשירו המפורסם "זה":

"אומרים שאני מעמיד פנים או משקר/ בכל מה שאני כותב. לא/ אני פשוט מרגיש/ עם הדימון/ איני משתמש בלב".

לא פשוט לכתוב ביוגרפיה על איש כזה, שנימצא מחוץ להגדרות המוכרות (כפי שקבע יפה פריירה על פסואה: "כמשורר הוא מעל לאנושי, כאדם הוא חי מתחת לנורמלי"). אבל האהבה של המחבר מנצחת את כל הקשיים. והוא אוהב את פסואה באמת, על הטוב ועל הרע. כשהוא מתאר את העשן שאופף את פסואה (שהעיד על

ויצירה משלהן. המובילות שבהן (יש הסבורים כי רק הן ראויות לכינוי הטרונים) הן אלורו דה קמפוש, שהיה מהנדס ימי, ריקרדו רייש הרופא, ואלברטו קאיירו, המשורר הכפרי שרבה הלב. אלה הם משוררים שהוא נתן להם חיים משל עצמם עד כדי כך שהם התכתבו ביניהם והתייחסו אחד לרעהו (ריקרדו רייש אף אומר ש"אלברטו קאיירו הוא המשורר הגדול ביותר במאה ה-20"). ארבעה מהם, ביניהם אלכסנדר סרץ', אפילו זכו "להיפגש" עם פסואה. "הם באים לעיר ושם אני פוגש אותם במקרה ומזהה אותם, פורש לקראתם את זרועותי, בתחושה של משיכה".

כל היצירה הענקית הזאת באה מתוך "כמיהה שאינה יודעת שובע וללא שיעור להיות תמיד אותו אדם וגם אחר". ובמלים אחרות שלו: "אני במה ריקה, שבה שחקנים שונים מעלים מחזות שונים".

אף על פי שלא היה הראשון לעשות שימוש בהטרונים ודומיהם, חשוב לזכור כי פסואה המציא את הביוגרפיות ליצירות ולא, כפי שלא פעם עשו אחרים, המציא את היצירות בשביל הביוגרפיות. ההבדל הוא מהותי, ולא בכדי נתפשת אמנות הכתיבה בהטרונים אצל פסואה כהגעה לפסגות חדשות. ב-1984 פירסם סאראי-מאגו את הרומן "שנת מותו של ריקרדו רייש" והפיח חיים מחודשים בדמות שבוראה עבר מן העולם כמעט 50 שנה קודם לכן. גם המבקרים המשיכו להתייחס להטרונים כחיים בנפרד, ולפסואה עצמו כאחד מהם, שהרי הוא עצמו קבע כי "פרננדו פסואה אינו קיים במובן המדייק של המלה".

כשמביטים בזה כך, נדמה שהספר קצר בשביל כל כך הרבה דמויות. אבל כמה הוא יפה וכמה מדויק. קוולקנטי מצליח לשזור ביוגרפיה מלאת קסם ומסתורין ושוצפת אהבה. האהבה צצה מכל משפט, תיאור ועדות חיים שהוא מביא. תרגומו המסעיר של יורם מלצר